

Ma van az 1838-iki árvíz-katasztrófa évfordulója

Amikor a Duna vize elborította Pestet

A katasztrófa estéje — Wesselényi Miklós, az árvízi hajós — Rotschild 55.000 forintot küld a pestieknek

Ma kilencven éve: 1838 március 13-án a megáradt Duna elöntötte Pestet, körülbelül másfél méter magasságban. Az árvíz-katasztrófa-ának ma van az évfordulója és mi ez alkalmából adjuk az akkori feljegyzések és jelentések alapján ezt a riportot:

(Saját tudósítónktól.) Kietlenül hideg és zimankós tél tombolt az 1838. év elején. A hetek óta tartó szünet nélküli fagy jégpáncélt keményítette a Dunát olyannyira, hogy Pest és Buda sz. kir. városok között a járművek és gyalogosok könnyűszerrel megjárhatták az utat. Március első napjaiban kezdődött az olvadás és rövidesen aggasztó hírek érkeztek a feljebb fekvő vidékekről. Pozsonytól Komáromig megindult a jég, elhagyta Esztergomot, ám Visegrád alatt, a szentendrei sziget felső csúcsán összetorlódtott és

a nyomában özönlő vizáradat utat keresvén, elborította a primári város és az összes dunamenti falvakat.

A közeli helységek templomtornyaiból állandóan hallatszik a félrevert harangok kétségbeesett jajsza és Budán a bécsi-kapun, Pesten a váci-kapun keresztül szünet nélkül özönlnek gyalogosan vagy szekéren a menekülők tömegei. A Duna vize az egész télen át tartó emelkedés után apadni kezd, a jégtáblák megmozdulnak és Seeber pesti polgármester a budai magistratus tagjaival együtt úgy találja, hogy

a két várost veszedelem immár nem fenyegeti.

Néhány órával később az alacsonyabb fekvésű dunaparti házak pincéiben derékig ér a falajvíz, aminek az a magyarázata, hogy a Duna szintje rohamosan emelkedik. Bátor hajósok és halászkörművek megkezdik a folyam közepére, mércéit eresztenek le és megállapítják, hogy a víz magassága 21 láb, 6.63 méter.

A végzetes 13-ika...

A végzetes március 13-án, — éppúgy, mint ma, — keddi napot mutatott az 1838. év kalendáriuma. A jobbparton az áradás előntötte a mélyen fekvő Viziváros, Országút, Rácváros, Óbuda és Újlak házait. A Vár alatt elterülő völgyekben nincs többé biztonság. A vizár egyre emelkedik és benyomul a budai földszintes házak ablakain a lakásokba is. A városi tanács azonnal akcióra lép, a csónakok és tutajok megkezdik a mentést és a hajléktalannak vált, jobbára kisiparosokat és szőlőmunkásokat, a Várban helyezik el.

Az árvíz 5—6 utcát borított el körülbelül másfél méter magasságban,

néhány ház össze is dőlt, de hála a gyors intézkedéseknek, emberéletben nem történt kár.

Pesten ez alatt a legnagyobb nyugtalanság árkodik.

A 27 lábnyira (8.53 méter) nőtt Duna szörnyű sebességgel rohan a part hosszában, de némely szakaszon már kilépett medréből, elborítva a legalsó homok-gátat. Félelmetes látványt nyújt a felkorbácsolt, hullámzó víztömeg, amint maga előtt hajtva a széttörözött jégtáblákat, magával sodorva gazdátlan csónakokat, butorokat, vízimalmokat, házfalakat, tetőket és fahulladékokat.

A jégtáblák sok helyen a patra csapódnak és a pesti oldalról tisztán kivethető, amikor a Gellérthegy alatt sorakozó kis vityillók egymásután összeroszkodnak a rájuk szülő hatalmas jégtömbök nyomása alatt.

A pesti nép borzongással és félelemmel várta az elkövetkezendőket

és némi reményt csak az nyújtott, hogy a mai Margitsziget magasságában huzódó váci töltés és a soroksári gátak sikerrel fogják fel tartóztatni a fékevesztett elem próbálkozásait. És úgy látszott, hogy Pest elkerüli a veszedelmet, mert a délutáni órákban a víz apadni kezdett és mintha az alsóbudai áradással a két város megmenekülne a katasztrófától.

Leszállt az est. Nyugalom és csend honolt a városban, kivéve a Terézváros és Józsefváros szűk sikátorait, ahol a lapályon épült házak lakói nem mertek nyugovóra térni. A esikorgó hideg estén őrt állottak a soroksári parton:

birja-e a gát?

A sötétben hömpölygő megvadult vizáradat rettenetes robajjal száguldozott Csepel felé. A sziget csúcsán hegymagasságnyira torlódtott a jégtáblák tömege, mindjobban elzárva az újabban érkező vizáradat útját.

A jéghegy állandóan szélesbedett, valóságos

Három ágyudörgés: itt a veszedelem!

Abban a pillanatban, amikor a színelőadás véget ért és a közönség távozni készült, három ágyudörgés dördült el a budai várjokról, hírül adván, hogy itt a veszedelem. A víz által sodort jégtáblák összeroskoltak a váci és soroksári védőgátokat és

az áradás pillanatok alatt, hihetetlen gyorsasággal elborította egész Pestet.

Az utcákon sebesen hömpölygött a szennyes, piszkos vízár, mindenfelől kétségbeesett segélykiáltások, sikoltások hallatszottak és a sötét éjszakában rémülettel megkínzott csoportok álltak a házak kapuiból, tanácstalanul és bátortalanul.

A pesti templomtornyokban egymás-

A borzalmak éjszakája

A belvárosi szűk utcák házainak csak az emeleti ablakai látszanak ki a vízfolyamból. A Váci-utca, Kishíd-utca, Aranykéz-utca, Leopold-utca, Kigyó-utca, Kalap-utca, Apáca-út vis alatt áll. A külvárosokat valóságosan elnyelte az áradás. A Terézvárosban csak itt-ott látszik egy-egy háztető és kémény, a József- és Ferencváros pedig mintha teljesen eltűnt volna a föld színéről. Vannak negyedek, ahol tengerhez hasonlóan, széles víztükör terpszkedik. A József-utca és Stáció-utca elmerülni látszik, az Ötpacsirta-utca, Tavasz-utca, Városmajor-utca, Ősz-utca, Vadkecske-utca, Gyöngygyűk-utca házainak tetején 10—20 főnyi csoportok várják a segítséget és az aláhajlott tetőgerendák minden pillanatban bedőléssel fenyegetnek.

A Kerepesi-úton, Síp-utcában, Tűzfa-utcában is a rettenetes óráit élék át a lakosok. A borzalmakat fokozza az áthatolhatatlan sötétség, a testi szenvedéseket a hideg. A megkínzott emberek testére ráfagy a ruha és a vizár tetején is vékony jégrétegek képződnek.

A kiálló gerendákon és deszkákon rémesen üvöltöttek a kutyák.

Minden más háziállat elpusztult. Sehoh egy kis vigasztelítő fény vagy világítás, csak messze magasan, fenn a Várból homályosodik át a ködön néhány fényugár. Ott is talpon van mindenki és a tehetetlenségtől idegtéptően figyelik a kinszenvedettek Pestről felhallatszó jajkiáltásait.

Rombadőlnek a házak

Éjtélkor mintha szűnne az áradás és a csüggedést a reménykedés váltja föl. Mindhiába:

hajnalban újabb árhullám borítja el a várost,

a víz szintje perceről-percere emelkedik. Amitől mindenki leginkább félt, bekövetkezik. A Ferencvárosban kezdődött:

a vályogból épült házak óriási dőrejjel dőlnek romba,

és semmisülnek meg a szélesen gyűrűző vizáradatban. Ezen a szomorú hajnalon érte el a Duna a 29 lábat, ami 9.16 méternek felel meg, amelyhez hasonló vízmagasságot sem azelőtt, sem azóta nem mértek. A vésszes rombolás és pusztítás folytatódik a Józsefvárosban, sőt Belvárosban, ahol téglából készült, masszív építmények is összeroskodnak. Az Újvárosi téren (a mai Ferenc József-téren) a kétemelet magasságú Derra-féle sa-

jéggát alakult Csepel és Promontor között és csak órák kérdése volt, hogy a sebesen iramló folyam nem talál magának kijáratot... és azután

csak a vég következik.

A déli külvárosban éppen ezért minderki készen állott a menekülésre; nem így a Belvárosban, ahol nem tudtak a katasztrófa közeledéséről. A színházban pontosan kezdődött az előadás: a műsoron *Betrice di Tenda* szerepelt és a *Pest-Ofner Zeitung* véleménye szerint *Schodelné asszony oly szépen énekelte, hogy hosszantartó tapsokkal jutalmazták...*

után megszólaltak a vészharangok,

a félelemtől vértelen remegő emberajkakon pedig a nagy könyörgés: *Isten segíts!* A borzalmas zűrzavarban mindenki a hozzátartozóit keresi: a férj az asszonyát, az anya a gyermekét. Az áradás folyton emelkedik és a víz bűzös szennyet hordva magával, behatol mindenüvé, az udvarokra, lakásokba, üzletekbe, raktárakba. Mindenki talpon van és senki sem tudja mit csináljon:

maradjon, meneküljön-e?

Az áradás méretét, a rombolás képét nem lehet áttekinteni, nem tudja senki, merre, hol van egy talpalattnyi száraz hely.

rokhás borzalmas robajjal bedől és a rázuhant tégladarabok magukkal rántják a szembenlevő két földszintes házat is. A borzalomtól aléltá vált embereknek most már nemcsak az alulról jövő vizáradattól, hanem a felülről minden pillanatban rájuk leselkedő veszedelemtől is félniük kell.

Wesselényi Miklós és barátai

Hajnalban kezdődtek a mentési munkálatok. Wesselényi Miklós báró már az éjszaka folyamán bejárta esónakján az egész várost és megállapította, hogy a *Sebestyén-piac*, a *Sörház- és Molnár-utcák mögött a Széna-piaci* (Calvin-téri) református templom, a *Zrinyi-fogadó*, a *Szerviták kolostora*, a *Franciskánusok temploma*, a *József-tér* és a *Nagypiac*, továbbá az *Invalidusok*

palotája (a mai Városháza), a *Ludovicum*, az épülő *Nemzeti Múzeum környéke* és a *tűzérkaszánya* aránylag szárazon maradtak, tehát a tömegeket oda kell szállítani. Wesselényi szervezte meg a mentőakciót a vele baráti sorban élő arisztokraták köreiből.

Három éjjel és három nap dolgoztak vele szünet nélkül gróf *Dessewffy Aurél* és *Emil*, báró *Podmaniczky János*, báró *Wenckheim Victor*, gróf *Zichy László*, *Szapáry Ferenc*, *Ráday Gedeon*, báró *Vécsey* és *Kerekes* tábornokok, továbbá *Tretter*, *Havas* és *Eckstein* városi tanácsosok, dr. *Magda* orvos, *Behrend* és *Teichengrüber* kapitányok, *Franz Xavér Pfeifler* bécsi kereskedő és sokan a budai és pesti garnizon tisztjei közül.

Prónay Albert báró pestmegyei helyettes főispán mindenütt jelen van, ahol segítségre van szükség. *Eötvös József* báró és *Vüskuti* nyomdatulajdonos is házról-házra eveznek. A régi Városháza elől valóságos kis flottilák indulnak a szélrózsa minden irányába.

István főherceg maga parancsnokol egy dereglyén és sok-sok embert visz át Budára a főhercegi kastélyba, ahol *József nádor* 66 szobát nyitott ki az árvíz-sújtottak részére.

Gróf *Károlyi György* háromszáz embert szállal a *Károlyi-palotába*. A várbeli polgárok a legnagyobb készséggel engedik át lakásuk nagyrészét a menekülőknek. Wesselényinek nincs egy perenyi nyugodalma. Üres dereglyékkel, vagy lélekvesztőkkel indul neki a víznek és rövidesen zsúfolt bárkákkal tér vissza. Ez a hatalmas fizikumu ember nem eszik, nem alszik.

Az „*Ausführliches Tagebuch über die Ereignisse der grossen Niberschwemmung Pesth. und Ofens*“ című egykori kiadvány elszárgult lapjai nyilván bécsi utasításra meglehetősen fukarkodnak a dicséret jelzőkkel, a cs. kir. helytartóság cenzora mégis megengedte, hogy Wesselényiről megállapítsák: „*Vom Anfang bis zum Ende der Gefahr, Tag und Nacht auf Schiffen in Pest herumruderten und mehrere hunderte vom Tode erretteten.*“

Munkában a tolvajok és zsványok

Wesselényi és társai mindenüvé elmentek, ahol közvetlen veszély fenyegetett. „*Megvirradt*“ — írja az *Emlékezésben* — „és a felkelő nap egy tengerre és ezeknek abba temetett vagonáira és romtömegekre terjesztette halvány sugarait. Hol még 24 óra előtt munkás polgárok, boldog családok köszöntötték a napugár átvadós feltünését, ott most

a szélesen terjedt hullámok fölött sri-csend függött,

mit csak a gyéren még álló házak zuhanása s imitt-amott hangzó segélykiáltás szakított olykor meg.“ Az egész város a rettenetes istenítélet pusztulására mutatott. A háztetők magasságában tükrök, családi képek, zongorák, ágyak, ágyművek, bölcsök, gerendák, ládák, kapuk, cifra ruhák, kalapok, fegyverek lebegtek a vizen vagy fennakadtak a dűledékes romokon. Az elhagyott házak körül

megjelentek a tolvajok és zsványok,

hogy a szó teljes értelmében halászhasznak a zavarosban.

Nincs élelem, nincs ivóvíz

De a legnagyobb veszedelem még hátra volt: *Pesten nem volt sem élelmiszer, sem ivóvíz*. A száraz területeken megjelentek ugyan alkalmi árusok, akik méregdrága áron

A magyar hölgyközönséghez!

Ne vigye pénztét külföldre

mert minden fillér, amely külföldre vándorol, a magyar nemzetgazdaságot gyöngíti.

Vegyen bizalommal nálam

Prima selyemflór harisnyát ..... P 1.80
Valódi Bemberg mosóselyem harisnyát P 3.80
Férfiharisnyát gyönyörű színekben... P 1.50

” ” ” ... 2.—
” ” ” ... 3.—
” ” ” ... 3.50

Csakis tiszta, hibátlan áru!

Kovács Victor

IV., Petőfi Sándor-utca 11. és VI., Klrály-utca 10. szám.

adták el egy-egy darab kenyeret és füstölt-húst. A kútaq beomlottak, ivóvizet így a Vár-ból szállítottak át nagy nehézségek között és így sokan voltak, akik egész napon és éjén át egy korty vizet sem ittak és egy falatot sem ettek. A következő napokon esónakok mentek széjjel a városban, élelmiszert és vizet szállítottak mindenüvé. *Kossuth* Lajos a Kerepesi-úton lakott, a *Salvator*-gyógytár fölötti emeleten, akinek szintén *Wesselényi* maga

küldött élelmicikkekot.

Megtörtént, hogy az ilyen élelmezési expedició hiába tért vissza oda, hol előzőleg enni-valót kértek tőlük;

mire odaérkeztek, a ház beomlott.

Az összedőlt házak az egész városban minde-nütt maguk alá temettek sok-sok embert, asz-szonyt és gyermeket. Lehetetlenségnek bizo-nyult mindenkit megmenteni.

Rotschild 55.000 forintot küld a pestieknek

Három nap és három éjjel tartott az ára-dás, március 13-tól március 17-ig. A jég Csepelnél mozgásba jött és a víz lassan le-folyt, félméternyi vastagságú iszapot és pisz-kot hagyva maga után. Pest és Buda felsza-badult a kísérteties dermedtség alól és a vá-ro minden irányból újra megközelíthető volt. *A környéki falvak felől százzszámra ér-keznek*

kenyéradományok, élelmiszerek, ruha-neműek.

Budán és Pesten amilyen nagyarányú volt a szerencsétlenség és a szenvedés, ezen a napon olyan arányúvá nőtt a vigasztalás és a jóté-konykodás. *József* nádor első teendője volt *Lónyay* János bihari főispánt királyi biz-tossá kinevezni, aki erélyes kézzel fogott a rendesinálás munkájához. Szükséglakásokat létesített, tábori kórházakat állított föl, ingyenkonyhákat szervezett és osztotta szét a különböző adományokat, amelyek *Ferdinánd* esászár és király felszólítására a monarchia minden részéből addigra Pestre érkeztek. Az adományozók között ott látjuk a monarchia minden számottevő tényezőjét; a legnagyobb adományt, 55.000 forintot *Rotschild* báró küldötte Bécsből.

A statárium is érvényben volt már és az épen maradt házak falain egymást ér-

ték a városi tanács hirdetémenyei. Az egyik ilyen „*Kundmachung*“ felszólítja a háziasszo-nyokat, hogy felesleges főzőedényeiket és konyhai cikkeket boesássák a szegények ren-delkezésére. — Ezeket az adományokat — mondja a hirdetés — Pesten *Kölber* Ja-kab szijgyártómester és választópolgár a Hat-vani-kapunál, Budán *Semmelweis* József az Elefánthoz című üzletében fogja szétosztani *valláskülönbésg nélkül* a reászorulóék között.

Megszelidült a jó öreg Duna

Buda és Pest kétharmada elpusztult. *Pesten* 3108, *Budán* 406 házat kellett újraépíteni és kijavítani. *József* nádor megalakította a *Schönbeils-comissiot* és a két testvérváros 10 év alatt újraépült. A következő árvíz 1875-ben volt, de komoly veszedelmet az már nem jelentett és ezzel le is zárul a budapesti ár-vízveszedelmek kora. 1879-ben, sorsolási köl-csönből, megépült a mai 10 méter magasságú hármas rakodópart és eltűnik a Csepelsziget vízbenyuló homokzátonya is, amelyek az 1838. évi katasztrófának tulajdonképeni előidé-zője volt. A jó öreg Dunától most már nem kell félnünk: a kilencven évvel ezelőit elkö-vetett csiny egykönnyen nem ismételtető meg.

Illés László.